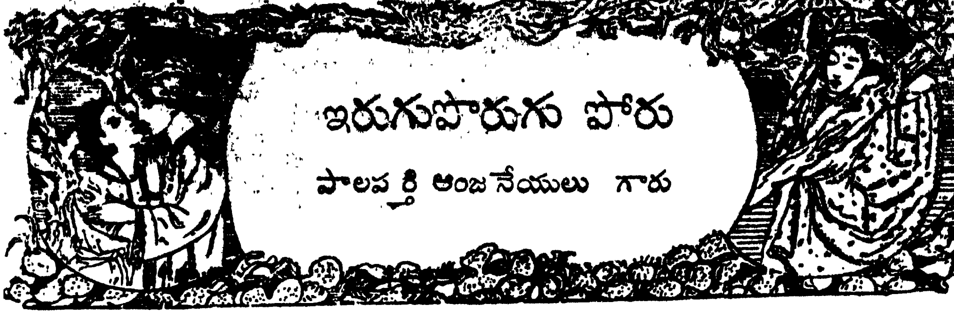

ఇరుగుపొరుగు పోరు

పాలపర్తి ఆంజనేయులు గారు

(టాల్‌స్టాయి అనుకరణము)

౧

రామయ్య గ్రామంలోని మంచిసంసారులలో ఒకడు మంచివయస్సులో ఉన్నాడు. పైగా చేతి కక్కరకువచ్చిన కొడుకులు ముగ్గురున్నారు. పెద్ద కొడుకు పెండ్లిఅయినది. రెండోవాడు పెండ్లియీడులో వున్నాడు. మూడోవాడు యెదిగినకుఱ్ఱాడు. గొడ్లుగోద చూస్తూ ఉంటాడు. రామయ్య భార్య సీతమ్మ పొదుపరియైన మంచి ఇల్లాలు. కోడలుకూడ చెప్పుచేతుల్లోవుండి కష్టపడి పని చేసేదే. ఇక వాళ్లకుటుంబం సుఖంగా ఉన్నదంటె ఆశ్చర్యమేమున్నది? ఇంట్లో కూర్చొని తినేది ఒకముసలాడే. రామయ్యతండ్రి ముసలయ్య ఉబ్బసముచేత మంచమెక్కి చాలకాలమైంది. రామయ్యకు రెండుఅరకల యెడ్లు, బండి, ఆవులు, గేదెలు, దూడలు, పాడి పంట అన్ని లక్షణంగానే ఉన్నాయి. ఇంట్లో ఆడవాళ్లు అందఱిబట్టలకు తమ చీరెలకు కావలసినసూలు వాళ్లే వడుకుతారు. ఇంటిపని, గొడ్లు, గోద పాడి అంతా వాళ్లే చూచుకుంటారు. మొగాళ్లు కేవలము వ్యవసాయంతోనె పడికొట్టుకుంటుంటారు. పంట లొచ్చేవరకు కావలసిన సంవత్సరగ్రాసం నిలవచేసుకొని మిగతాధాన్యము అమ్మి పన్నులు పైఖర్చులు వాడుకుంటారు. రామయ్య కేచీకుచింత లేదుగాని పొరుగింటి నాగన్నపోరుమాత్రము ఎక్కువైంది.

నాగన్నతండ్రి సుబ్బయ్యకూడ చాల మంచి సంసారె పాపము! కొద్దికాలముక్రిందటనే చనిపోయినాడు. ముసలయ్య పెత్తనం సాగినంతకాలము సుబ్బయ్య బ్రతికి వుండగా రెండుకుటుంబాలు ఏపొరుపొక్కు లేకుండా ఉంటూవచ్చినాయి. ఆడవాళ్లు చేట జల్లెడ, రోలు రోకలి యేదికావలసివచ్చినా, మగవాళ్లు నాగళ్లు సందులు, పార పలుగు యేదికావలసినా ఒకళ్లయింట్లోనుండిఒకళ్లు ధారాళంగా తీసికొనివెళ్లుతూ ఇరుగుపొరుగు ముచ్చటగా వుండేవాళ్లు. ఎప్పుడైనాపశువులు కళ్లంలోపడితే తామె తోలి 'ఒరే! అబ్బాయి! ధాన్యంయింకా సంచుల్లోకియెత్త లేదు. కాసేపు పశువులను రానీయబోకని చెప్పేవారు. ఇప్పటివలె అప్పుడు ఇళ్లువాకిళ్లు తాళా లేసుకోవడం, ఒకరివస్తువు మరియొక రడిగిపోతారేమో అని దాచుకోవడం అప్పుడులేవు. తండ్రులకాలంలో అలా జరిగింది. ఇపుడుకొడుకులుకోడళ్లకాలంలోఅంతాతల్లక్రిందులైంది.

౨

రామయ్య కోడలికి పుట్టింటారు గేదెగొడ్డును ఇచ్చారు. మెళ్లోకి నానుపోచ చేయించుకుందామని దాని పాడి ఆఅమ్మాయె చేసుకుంటూ, పాలు నెయ్యి వీలు చొప్పున అమ్ముకుంటూ గొడ్డును జాగ్రతగా చూచుకుంటున్నది. ఒకనాడు చీకటిపడ్డా గేదె యింటికి రాలె. పాడిగొడ్డుయింటికిరాలేదేమని వెతుకుతుంటె రామయ్య కొడుకు అఖరాడు "వదినె, వదినె, నాగన్నగారి వామి దగ్గర గేదెగొడ్డొకటి మేస్తూంది మందేమోచూచావా!" అన్నాడు. అంతట లచ్చమ్మవెళ్లి తనేగేదె తమదే అనుట తోలుకొస్తూంటే నాగన్నపెండ్లాము "లోకుల దొడ్లు తేరగా ఉన్నాయి మేయడానికి" అన్నది. ఈపిల్ల వినిపించుకోకుండా చక్కావచ్చింది. తర్వాత గొడ్డును చిట్టెట్టి పాలుతీయబోతే గేదె చేపలేదు. పొదుగు పట్టిపోయి ఉంది. లచ్చమ్మకు అనుమానంవేసి నాగన్న ఇంటికి వెళ్లింది. నాగన్నతల్లి చూచి 'దేనికొచ్చావే అమ్మాయి' అన్నది. "అదికాదు అమ్మమ్మా, గేదెనుతోలుకెళ్లానా, తీరా పాలుపితకబోతె పొదుగు వట్టిదే" అన్నది లచ్చమ్మ.

"అయితే అమ్మాయి! మేము పాలుపితుక్కున్నామని అడగొచ్చావా? మేమంతగతిలేక ఉన్నామూ?

ఇతర్ల గొడ్లపాలు పిండుకుంటానికి! మాగొడ్లపాలే మరిగి పోతున్నాయి. కుడితితొట్లో పోస్తున్నాము. దొడ్లో పడి జనపకాడంతా తినేసింది. గొడ్లను కట్టేసుకోలేని వాళ్లకు గొడ్లెందుకుకి' అని కేకలేసింది.

పసుమపిల్లేమో లచ్చమ్మ పొరుమంవచ్చి కోపంతో "మీదొడ్లోపడ్డదని పాలు పితుకున్నారు కాబోలు" అని ఇంకొ ఒకటికి నాలుగు కలిపించి అన్నది. వాళ్లకి కోపం ఎగేసుకొచ్చింది. తిట్టుకోటం మొదలుపెట్టారు. చెరువునుండి నీళ్లుతెస్తూ సీతమ్మ వచ్చి కలిపించుకుంది. ఇంతలో నాగన్న పెండ్లాము లోపలినుండి వచ్చి ఉన్నవి లేనివి కలిపి దులపటం మొదలుపెట్టింది. నలుగురమ్మల క్కలు చేరారు. వీధంతా మోగిపోతున్నది. ఒకళ్లమాట ఒకళ్లు వినిపించుకోకుండా వాగ్యుద్ధము మొదలుపెట్టారు.

"నీవు దొంగవు, నీవురండవు, నీవు కజ్జాకోరువు నీవుముసలాడిని కూడుపెట్టకుండా చంపుతున్నావు. నీవు అది, ఇది" అని నానాకూతలు కూసుకోటం మొదలు పెట్టారు. 'రోకలి తీసికెళ్లి పొన్నుపెట్టోగొట్టావ్. మాబిందె తీసికొనివెళ్లి నీళ్లుతెచ్చుకుంటున్నావు తేతెమ్మ'ని నాగన్న పెండ్లాముమీదపడి లాక్కోపోయింది. పోట్లాటలో నీళ్లు చింది వీళ్లువాళ్లు కూడా జలకమాడారు. ఇంతలో పొలంనుండి నాగన్నవచ్చి పోట్లాటలో జొరబడ్డాడు. ఇదిచూచి రామయ్య, కొడుకు యిద్దరు వచ్చికలబడ్డారు. రామయ్యబాగా బలం కలవాడేమో అంపజీని చెదరగొట్టి నాగన్నజుట్టు పుచ్చుకొని ఊడివచ్చేటట్టు గుంజాడు. ఇంతలో పదిమంది వచ్చి బలవంతాన విడదీసి యిళ్లకు పంపేశారు.

ఇది కలహానికి కారణం; కథంతా ముందే ఉన్నది.

3

మలునాడు నాగన్న ఊడపీకినజుట్టు కాగితంలో చుట్టుకొనివెళ్లి మేజిస్ట్రీటుకోర్టులో కేసుదాఖలుచేశాడు. నాగన్న ఆడవాళ్లు 'రామయ్యను గోదావరి స్నానం చేయించి బుఱ్ఱగొరిగించి ముంకచేతికిప్పిస్తా' మని ఇరుగు పొరుగువాళ్లతో అనడం మొదలుపెట్టారు. ఈ చాటు మాటలు రామయ్యను రెచ్చగొట్టాయి.

పంచంలోఉన్న ముసలాడు యీపోరుచల్లార్చ లని తిప్పలుపడ్డాడు. కాని లాభం లేకపోయింది. నయానా భయానా చెప్పాడు. "కాస్తదానికి ఈలా పోట్లాడుకుంటారా? ఎంత బుద్ధిలేని పని. నిజంగావాళ్లు పితుకున్నారో లేక దూడేకుడిచిందో; ఏమీ ఆలోచనేలేదాయె ఇంత ఏడిస్తే చెంబెడుపాలు. మన మెందరికి పోయడం లేదు. ఉట్టిమీదనుండి పిల్లి బోర్లదోస్తే పోలేదా! ఇది ఎందుకొచ్చిన తగాదా, రామన్నా! పోనీ, వాళ్లు ఒక మాట మిగల అన్నారే అనుకో. ఊరుకుంటే పోలేదా? ఆలాగాదు ఈలాగని చెప్పకూడదా? క్రోధం పెంచిన కొలది పెరుగుతోంది. ఇంతటితోనైన ఊరుకోండి. బాగుపడుతారు" అన్నాడు ముసలయ్య.

ముసలాళ్లమాటలు పడువాళ్లకు నచ్చవు. రామయ్యకు యిప్పుడు సమాధానంపడడం చిన్నతనంగాఉన్నది. ఇదికాదు ఉపాయమని రామయ్యకూడ కోర్టుకు వెళ్లి యెదురుచార్జి దాఖలుచేశాడు. ఇవి కోర్టులో విచారణ జరుగుతున్నాయి. ఇవి ఇట్లా ఉండగా రామయ్య కొడుకు చేలో గడ్డివామిదొడ్లో జొరబడి జనపకట్టలు ఎత్తుకుపోతుంటే గంపల్లపున్నాయి చూచాడని భార్య చెప్పితే విని నాగన్న మరొకచార్జి దాఖలు చేశాడు. ఇంటిదగ్గర రెండిళ్లకు జగడంలేని రోజు లేదు. చుట్టుపక్కల కాపరంచేయడానికి కష్టంగా ఉంది. పెద్దవాళ్లను జూచి పిల్లలుకూడా కొట్టుకోడం తిట్టుకోడం మొదలుపెట్టారు. చెరువొద్దున, బావి దగ్గర ఎక్కడకలిసినా ఆడవాళ్లు తిట్టుకోవలసిందే. బావిలోనుండి తోడే నీళ్లకంటె నోటినుండి వదిలెమాటల జోరు ఎక్కువైపోయింది. వినరాని కూతలు కూడా సాగాయి.

రానురాను మాటలు చేతల్లోకి దిగాయి. వాళ్లవి వీళ్లు, వీళ్లవి వాళ్లు కన్ను యేమరితే ఎత్తుకు పోవడం మొదలుపెట్టారు. వారించేవాళ్లు లేకపోవడంచేత, చిన్న పిల్లలుకూడ చేయసాగారు. ఇదివరకు గ్రామపంచాయతీ కోర్టుకు పైలులేదు. వీళ్లతగాదాలకోసం వారం వారం కోర్టు తప్పకుండా పెట్టాల్సివచ్చింది. గ్రామకోర్టుమొదలు జిల్లాకోర్టువరకు వీళ్లకేసులులేని కోర్టులేదు. ఒక తడవ రామయ్యకు ఒకతడవ నాగన్నకు జరిమానాలు శిక్షలు

పడుతూనే ఉన్నాయి. పగ తీర్చుకోటానికి ఒకరిమీద ఒకరు చేసే దురాగతాలకి అంతేలేదు. ఇదిచూచి ఊరుకోలేక ముసలయ్య "నాయనలారా! పగ పంతం మానివేసి ఎవరిపనివాళ్లు చూచుకోండిరా. ఎందుకుపాడైపోతార్రా" అని మంచంలోనుండి ఎంత మొత్తుకున్నా వినిపించుకుండే వాళ్లు కనుపించలేదు.

౪

ఇట్లా అయిదారేండ్లు గడిచింది. ఒకనాడు పెంట్లిలో, తమచేలోపడి కోసినపనలు ఎత్తుకుపోతుంటె నాగన్నను పట్టుకున్నారని నలుగురెదుట రామయ్య భార్య అన్నది. ఈమాట నాగన్న విన్నాడు. కొంచెము నిషాగా కూడ ఉన్నాడేమో. కోపంపట్టలేక సీతమ్మను క్రిందపడేటట్టు తన్నాడు. సీతమ్మ గర్భిణీతో ఉన్నది కూడాను. ఈసంగతి రామయ్య విని 'ఇక సమయందొరికింది. దీనితో నాగన్నకు ద్వీపాంతరవాసమె' అని చెప్పి సంతోషంతో ఛార్జి దాఖలుచేశాడు. కాని మేజస్ట్రీటు దెబ్బలు కనిపించలేదని కేసు కొట్టేశాడు. కలెక్టరుకు అపీలు చేస్తే డిస్ట్రిక్టకలెక్టర్ను విచారించ మన్నాడు. ఇక్కడ కూడా పోతుందేమో అని క్రిందనుండి పైదాకా గుమాస్తా లందరికి కాస్తో కూస్తో తినిపించాడు. మేజస్ట్రీటు విచారించి "కోర్టు ఎదుట బహిరంగంగా నాగన్నను కొరడాతో ఇరువది దెబ్బలు కొట్టవలసినదిగా శిక్ష విధించడమైనది' అని తీర్పు చెప్పాడు. బెంచి గుమాస్తా నాగన్నకు తీర్పుచదివి వినిపించాడు. తీర్పు చదువుతూంటే రామయ్య నాగన్న మొఖంవంక చూస్తూ ఉన్నాడు. నాగన్న వివర్ణుడై పోయినాడు. దుఃఖంచేత, సిగ్గుచేత ముఖం గోడవైపు తిప్పుకున్నాడు. శిక్ష చెప్పిన పిమ్మట బోను దిగి బయటకివస్తూ "నన్ను కొట్టిస్తున్నాడు. నా ఒళ్లు మండుతుంది. నా ఒంటిమీద వంటలు వాడికి ఎక్కడో అక్కడ కనిపిస్తాయి" అన్నాడు నాగన్న.

వెనకనుండి వచ్చుచున్న రామయ్య యీమాటలు విని మేజస్ట్రీటు దగ్గరకువెళ్లి "బాబో! నాకొంప తగలెట్టానంటున్నాడు. మీరె రక్షించాలి' అని మొత్తుకున్నాడు.

మేజస్ట్రీటు నాగన్నను పిలిచి "నీవు అలాగన్నమాట నిజమేనా?"

"నేనేమి అనలేదండి మీరు దొరలు. నా తప్పేమి లేకపోయినా నన్ను దండిస్తున్నారు. తప్పు చేసినవాడు తప్పించుకు పోతున్నాడు" అని యింక ఏమేమో చెప్ప బోయినాడు; నోటమాటరాలేదు. శరీరము ఆపాదమస్తకం కంపించింది. ఒక్కనిమిషం కొయ్యబొమ్మలాగ దృష్టినిగుడ్చి చూచాడు. ఆచూపు అంతులేని అఘాతములోనుండి వస్తున్నట్టున్నది. ఆదృశ్యంచూచి మేజిస్ట్రీటు గుండెలు దడదడ కొట్టుకొన్నాయి. వాడేదో కృతనిశ్చయుడయినాడు; వాడితో కీడితో యేదో మూడుతుందనుకున్నాడు.

గుండెదడ తగ్గిన తర్వాత మేజస్ట్రీటు "ఇదిగో మీరిద్దఱు యిలాచూడండి; (నాగన్న వైపుచూచి) నీవు ఆప్రకారంగా కడుపుతో ఉన్న ఆడమనిషిని కొట్టడం న్యాయమేనా? పోనీ, ఇప్పటికైనా బుద్ధి తెచ్చుకొని మీరిద్దఱు సఖ్యతగా ఉంటె మంచిది. చేసిన తప్పు ఒప్పుకొని రామయ్యను క్షమాపణ కోరితె శిక్షరద్దు చేస్తాను." ఈమాట గుమాస్తా విని "క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ 176 సెక్షన్ ప్రకారం శిక్ష చెప్పిన తర్వాత రద్దుపరమటకు వీలులే"దని ఆక్షేపణచెప్పి రామయ్యకు కృతజ్ఞత చూపించాడు."

మేజస్ట్రీటు: "నీవు మాట్లాడకు; మానవకృతములయిన అన్ని శాసనములకంటె కరుణాసముద్రుడయిన భగవంతుని ఆజ్ఞలను శిరసావహించవలె" అని చెప్పి ఆ రైతు లిద్దరిని సఖ్యపరచవలెనని చాల యత్నించెను. కాని నాగన్న యేమాత్రం లొంగలేదు.

నాగన్న—"యాభైయేండ్లువచ్చి మనమలనెత్తి ఇపుడు యీదురాత్మగడి మూలాన దెబ్బలశిక్ష పడ్డదిగా! ఇక వీడ్ని క్షమాపణకోరడం! అయిందేమో అయిన్ది. నా పేరు శాశ్వతంగా జ్ఞాపకముంచుకుంటాడు." అని నాగయ్య బయటకు వచ్చాడు.

౫

రామయ్య ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి సూర్యుడు అస్తాద్రి చేరలేదు. ఇంక రెండుమూడు ఘడియల ప్రొద్దున్నది. ఇంటికి వెళ్లాడు. ఎవరూలేరు. పచ్చిగడ్డి పరకలకు పొలానికి వెళ్లిన ఆడవాళ్లు యింకా తిరిగిరాలేదు. కొడుకులుకూడ రాలేదు. గోడకు చేరబడి కూర్చున్నాడు

రామయ్య. 'ఖుహ్,ఖుహ్' అని దగ్గుకుంటు ముసలయ్య మంచంలో లేచి కూర్చొని దగ్గుతెర తిప్పుకోలేక అవస్థ పడుతున్నాడు. కోర్టులో శిక్ష చెప్పేటప్పుడు నాగన్న తెల్లపోయి మొఖం చిన్నపుచ్చుకొని నలుగురి ముఖాలు చూడలేక గోడవైపు తిరిగిన దృశ్యం రామయ్యకు జ్ఞాపకం వచ్చింది. లోలోపల విచారించుకున్నాడు. మనస్సు కలుక్కుమన్నది. తోడి సంసారి నలుగురిలో ఎంత పరిభవము పొందాడా అని విచారమైంది. మనస్సులో 'ఛీ! ఎందుకు వచ్చింది యీపాడు పోట్లాట'అని అసహ్యం పుట్టింది. ఇంతలో ముసలయ్య నెమ్మదిగా దిగి మంచం ఆనుకొని కూర్చున్నాడు.

ముసలయ్య—శిక్ష వేశారా?

రామ: 'ఆ, ఇరవై కొరడా దెబ్బలు శిక్షపడ్డది'

ముసలయ్య తల పంకించి,ముక్కుమీద వ్రేలువేసుకొని "అహా! ఆహా! ఎంతపని జరిగింది. నిజంగా దీనివల్ల నష్టం పొందేది నీవుగాని వాడుకాడు. సరె, వాడు దెబ్బలు తిన్నాడు. అందువల్ల నీకు వరిగిందేమయినా ఉన్నదా కక్షకావేశాలు పెరగడం తప్పితే?"

రామయ్య: మళ్లీ ఈజన్మంలో యీపని చేస్తాడంటావా?

ముస: ఏమిటీ! చెయ్యడంటావు. నీకంటె వాడు తప్పుచేసిందేమిటి?

రామ: ఆడదాన్ని పట్టుకొని చచ్చేటట్టు తంతే, ఇంక ఏంచెయ్యాలి. పైగా ఇప్పుడు కొంప తగలెట్టా నంటున్నాడు 'బాబూ! నీవు మహానుభావుడవురా' అని దండంపెట్టమంటావా?

ముసలయ్య ఒక్కవేడి నిట్టూర్పు విడిచి: 'నేను బస్తీలు గిస్తీలు తిరుగుతున్నానుగదా మంచంలోపడి ఉండే ముసలాడి కేంతెలుసునని నీవూహ. ఒరే,రామన్నా అంతేనా? ఎవళ్లుచేసే తప్పులు వాళ్లకు కనుపించవు. ఇతర్లుచేసేవి అన్నీ తప్పులుగానె ఉంటాయి. నీవు వాడికి చాల అన్యాయం చేశావు. పోనీ,తప్పు వాడిది ఒక్కడిదె అయితె ఇన్నేళ్లు ఈవ్యాజ్యాలు, ఛార్జీలు దెబ్బలాటలు ఎందుకు సాగుతాయి? వ్యాజ్యంగాని దెబ్బలాటగాని ఇద్దరి మధ్యగాని ఒక్కరితో సాగదుగదా? [illegible] వెతుకుతుంటావు గాని నీతప్పులు నీవు చూచుకోవుగా, పోనీ,వాడు చెడ్డవాడె అనుకుందాము; నీవు మంచివాడవయితె తగాదా ఎందుకొస్తుంది? వాడి జుట్టూడబెరికిందెవరు? వాళ్ల జనపకట్ట ఎత్తుకపోయిందెవరు? వాడిని కోర్టుకు ఎక్కించిందెవరు? పైగా అంతా వాడినెత్తినేసి రుద్దుతావా? అసలు నీనడతె చెడ్డది. ఉన్నకుళ్లె అక్కడ ఉన్నది. నేను యీప్రకారంగా యెప్పుడు ప్రవర్తించలే. వాళ్లనాయనా నేను యీలాగ ఉన్నామా? మేము ఏలా ఉన్నాము! ఇరుగుపొరుగు లాగున్నాము. వాళ్ల ఇంట్లో బియ్యం అయిపోతే వాళ్ల ఆడవాళ్ళు వచ్చి "బాబాయి మా ఇంట్లో బియ్యం అయిపోయినాయి' అంటె 'అమ్మాయి మూలబానలో ఉన్నాయి తీసికో కావలసినవి' అనేవాడిని. వాళ్ల పశువుల దగ్గర ఎవరు లేకపోతే 'ఒర రాముడూ వాళ్ల పశువులుకూడ చూస్తూ ఉండరా' అని చెప్పేవాడిని. నాకేమైనా అక్కరపడితే 'సుబ్బన్నా అది కావా'లంటె 'అన్నా తీసికో' మని అతను చెప్పేవాడు. అదిగో, అట్లామారోజులు గడిచినాయి. ఇందాక వాళ్లెవరో చెప్పుకుంటున్నారులే; అదేదో దేశంలో ఎవళ్లెవళ్లో తలకాయలు బద్దలు కొట్టుకున్నారట. ఆదెబ్బలాట కంటెకూడ హీనంగాఉంది మీది. ఇదేం బ్రతుకో? ఛీ,ఛీ,ఇంతపాపం ఎప్పుడూ లేదు. మగవాడివి,ఇంటి యజమానివి;దీనికంతకుజవాబుదారినీవే. ఇంట్లో ఆడవాళ్లకు పిల్లలకు ఏం నేర్పుతున్నావు? కాట్లాటలు, పోట్లాటలు. మొన్న నీ కొడుకు నీరడు శపథంపట్టి మరీ తిట్టుతున్నాడు నాగన్న పెళ్లాన్ని. వాళ్ల అమ్మ కొడుకు ప్రయోజకత్వం చూచి నవ్వుతోంది. ఇదంతా బాగా ఉందా? దీనికి ఎవరు జవాబు చెప్పాలి. పాపం పుణ్యం యేం విచారించుకో అక్కరలే? అంతా సవ్యంగానె ఉన్నదనుకుంటున్నావా? నీవు ఒకటి తిట్టే నేను రెండు తిట్టడం; నీవు ఒకటి కొట్టితే నేను రెండు కొట్టడం ఇంతేనా జరిగేది? ఏంరా అబ్బాయి! గాంధిమాత్ముడు ఏం చెప్పాడు! మీరంతా రోడ్డుమీదికి లగెత్తికెళ్లి మరీ చూచారుగా. మాత్ముడిబోధ బడిపంతులు వినిపిస్తుంటె నేను యున్నాను. ఆయన దేవుడె. 'మీలోమీరు దెబ్బలాడుకోకండి. కోర్టులకెక్కొద్దు. ఒకేళ ఒకడు నోరుజారి ఒకమాటన్నా రెండోవోడు వెనక్కి తగ్గితె వాళ్లో వాడె సిగ్గపడి తలకాయ వంచుకుంటాడు. మళీ అంటె రోసమెక్కుతుంది.

కచ్చ పెరుగుతుంది." ఇవన్నీ మంచిమాటలు కావూ? చల్ల నేళ చెర్యోత్తి మా రాజుకు దణ్ణం ఎట్టుకోవాలె. నీవు ఇంటుంటావుగా. మాట్లాడవేంనే చెప్పింవంతా నిజమేనా?" రామయ్య బిల్లంకొట్టిన రాయిలాగ మాట్లాడక వింటున్నాడు. ఇంతలో ముసలయ్యకు దగ్గు తెరవచ్చింది. మాట్లాడలేకపోయినాడు. దగ్గి దగ్గి కఫం దిగజారినాక మరల మొదలు పెట్టాడు.

'మాతృశ్రీ వాక్యాలు అబద్ధమంటావా? అవంతా మనమంచికేనా చెప్పింది? నీసంగతి విచారించుకో. ఈకచ్చలు పెరక్కముందు బాగుందా? లేక ఇప్పుడె బాగుందా? అవంతా ఎందుకు? ఈకోర్టులకు పోసినడబ్బు లెక్కచూడు. రానుపోను బండ్లకు, పూటకూళ్ళకు కాస్తా అయిందా? నీకొడుకులు చూడు ఎంతలో ఎంతవాళ్లయినారో! ఏదో ఇంత ఉంది తిందామంటె అదికూడ సన్నగిల్లుతున్నదిగదా? ఎందువేత? ఎప్పుడైనా దాని మొఖం మనం చూస్తేనా? వాళ్ళపై తెలుస్తుంటేనా? చేతి కక్కురు కొచ్చిన బిడ్డలుంటె వాళ్లను చేతికిందేసుకొని ఉన్న చేనెను నేల బాగుచేసుకోడం పోయి, నిన్ను పట్టినదయ్యం నిన్నుకోర్టులకు యీడుస్తుంటే? తరుణంలో దున్నడం నాటటం అంటూ ఉంటేనా పండడం; లేకపోతే ఆభూదేవి మాత్రం యేం యిస్తుంది. ఈ సంవత్సరం బావివచేను వరి యేమాత్రం అయింది? నీవు యేకార్తిలో ఊడ్చావు? పుబ్బలో ఊడిస్తే పూడ్చుక పోక యేమవుతుంటది. ఒస్తీమట్టు తిరిగినకొద్ది నెత్తిమీద బరువు పెరుగుతున్నది నీవు గణించే లాభంయిదేగా? ముక్కుతూనో మూలుగుతూనో ఇంకా బ్రతికిఉన్నాను కాబట్టి ఊరుకోలేక చెప్పుతున్నా. నాయనా! ఇకనైన నీపని నీవు చూచుకో. పిల్లలూ నీవు కొంచెముకష్టపడితె నాలుగుగింజలు పండుతాయి. సుఖపడవచ్చు. నిన్ను ఎవరైనా ఏమన్నాఅంటె వాళ్లకర్మం వాళ్లే అనుభవిస్తారు. అన్నీ కనిపెట్టేవాడు భగవంతుడె ఉన్నాడు. నీసంగతి నీవు చూచుకుంటివా బాగుపడతావు."

రామయ్య కుక్కిన పేనులా కూరుకున్నాడు. మాట్లాడలె

"రామయ్యా! పెద్దవాణ్ణి చెప్పుతున్నావిను. రేపు బస్తీకివెళ్లి వ్యాజ్యాలన్నీ రద్దుపరచుకొనిరా! ఎల్లుండి సంవత్సరాది: నాగన్నను భోజనానికి పిలు. అయిందేమో అయింది. గతించింది మరిచిపోండి. క్రొత్త సంవత్సరం సుఖంగా ఉండండి. దేవుడిమొఖం చూచి మనస్సులో ఉన్నదంతా కడిగివేసుకోండి. పాతఆకులురాలి క్రొత్త ఆకులు చిగుళ్లు వస్తున్నాయి. మీమనస్సుల్లోకూడ కొత్త కొత్త స్నేహాలు అంకురించాలి. ఇంక నేచెప్పేది ఏం లేదు. మీప్రాప్తం."

రామయ్యమనస్సు కలకతేరింది. కొంచెము నిర్మలమైంది: తేలికపడ్డది. కాని సమకూడేమార్గం తోచలేదు. రామయ్యమనస్సు తెగలేదని ముసలాడికి ఏలాతెలిసిందో మళ్లా మొదలెట్టాడు.

"రామయ్యా! ఇప్పుడేవెళ్లు. మళ్లీ రేపుమాపనవద్దు. శుభస్య శీఘ్రం అన్నారు. ముదిరిపోయినాక విచారించి యేంలాభం?"

ఇంకేమేమో చెప్పబోతుంటె గలగలలాడుకుంటు ఆడవాళ్లు ఇంట్లోకి వచ్చారు. ఇరవై దెబ్బలు శిక్షపడ్డదని నాగన్న కొంప ముట్టిస్తానన్నాడని అన్ని సంగతులు వాళ్లకపుడె తెలిశాయి. చేలో గడ్డి కోసుకుంటూ ఒక పోట్లాటకానిచ్చి ఇంటికివచ్చారు ఆడవాళ్లు. మేస్ట్రీటు అన్యాయం చేశాడని నాగన్న మళ్లీ బడిపంతులుచేత కొత్తఅర్జీ జనుకటి నేరాలన్నీ పెట్టి మనమీద వ్రాయించి పెద్దకలెక్టరు దగ్గర దాఖలుచేసి యీతడవ మన్ని నాశనము చేస్తామని నాగన్నకోడలు అంటున్నదని వచ్చి చెప్పారు. దీనితో మరల రామయ్యఒళ్లు మండిపోయింది. రాజీ బుట్ట దాఖలు అయింది.

౬

పాటుపడె సంసారికి ఎప్పుడు పనే ఉంటుంది. ఆడవాళ్లతో మాట్లాడకుండానే పశువులను,ధాన్యపు గరిసెలను చూచుకుంటానికి రామయ్య దొడ్లోకి వెళ్లాడు. ఇంతలో ప్రొద్దుపోకింది. అంత చీకటిచీకటిగా ఉంది. దూరాన ఉన్న మనిషి స్పష్టంగా కనిపించడంలే. పొలాల కెళ్లిన వాళ్లంతా తిరిగి వస్తున్నారు. మెట్టచేల దుక్కికి వెళ్లిన కొడుకులు నాగళ్లు భుజానపెట్టుకొని దానా బుట్టలు, మెడతాళ్లు తీసికొనివస్తున్నారు. పశువుల మేతగీత ఉంచి చూచుకొని తిరిగివచ్చి వాళ్లను కలుసుకొని పనిపాటలన్నీ

విచారించాడు. వీరయ్య పొలానికి తోలుకువెళ్ల వలసిన ఎడ్లను బయటకు తోలి తడిక అడ్డంవేసి వచ్చాడు. ఇంటికివచ్చిభోజనము చేసిపడుకుందామనుకున్నాడు రామయ్య. ఈతాపత్రయంలో తండ్రిచెప్పినమాటలు నాగన్నవ్యవహారం పూర్తిగ మరిచిపోయినాడు. తలుపుతీసికొని లోపలికి వెళ్లబోతుంటె అవతలనుండి పెద్దగొంతుతో "పాపం పండిపోయింది. ఇకవీణ్ని బతకనివ్వకూడదు. వీడుబతకడం ఊరుకుచేటె. ఇకసాగనంపుతా వీణ్ని" అని కేకలేయడం వినపడ్డది. ఈమాటలతో రామయ్య కోపము తోకత్రొక్కిన త్రాచువలె భీకరాకృతి దాల్చింది. కాని పైకి పొంగలేదు. నాగన్న తిట్లు చాలించిందాక నిలబడ్డాడు; నిలబడినట్లే ఉండి తర్వాత ఇంట్లోకి వెళ్లాడు.

సీతమ్మ వంటచేస్తోంది. కోడలు రాట్నము వడుకుతున్నది. పెద్దకొడుకు త్రాళ్లు పేనుతున్నాడు. రెండోవాడు చల్లని ఆముదందీపందగ్గర కూర్చొని దాశరథీశతకం చదువుతున్నాడు. ముసలయ్య తాను చిన్నప్పుడు చదివిన పద్యాలు ఆప్యాయంగావింటూ 'రామరామ'అని మననం చేస్తున్నాడు. మూడోవాడు పొలానికెళ్లి పడుకోవడానికి తయారవుతున్నాడు. అంత ఎవరిపని వాళ్లు చక్కపెట్టుకుంటున్నారు. అంతా నిశ్శబ్దంగా ప్రశాంతంగా, ఆనందంగా ఉంది: కాని ప్రక్కపోరు మాత్రం పాడు చేస్తోంది.

రామయ్య విసుక్కుంటు, చిటమటలాడుతూ ఇంట్లోకివచ్చి పాలచెంబు దాలిలో పెట్టారేం; గుగ్గిళ్ల బుట్టలు క్రింద పడేశారెవరు? ఎక్కడివస్తువక్కడ ఉంచరంటూ నాలుగుకేకలేశాడు. ఎద్దుమెడ పట్టా చెడిపోయింది బాగుచేద్దామని కూర్చున్నాడు; ఏం తోచలె. అంతా నిస్పృహగా ఉంది. నాగన్న మాటలు చెవిలో గింగురుమంటున్నాయి. కోర్టులో అన్నముక్కలూ, ఇప్పుడు సాగనంపుతా నన్న మాటలు స్ఫురణకు వచ్చాయి.

ఇంతలో వీరయ్య అన్నంతిని గొంగళి, దుప్పటి చేతిలోకఱ్ఱ తీసికొని చెప్పులు తొడుక్కొని బయటికి ఎడ్ల దగ్గరికి వచ్చాడు. పెద్దకొడుకు తమ్ముణ్ణి ఊరిబయట దాక పంపివద్దామని లేవబోయినాడు. ఇంతలో రామయ్య కొడుకును తాను పంపుదామని లేచాడు. బయటంతా గాఢాంధకారంగా ఉంది. కళ్లు పొడుచుకొన్న కనబడడంలేదు. మొక్కలు అదృశ్యమయినాయి. నల్లని మేఘాలు నలుదిక్కులనుండివచ్చి దట్టంగా ఆకాశమంతా కప్పివేశినాయి. నెమ్మదిగా నెమ్మదిగా గాలి చెలరేగుతున్నది. వీరయ్య యెడ్లను తోలుకొచ్చాడు. పొలానికి వెళ్లే ఇతర పల్లలుకూడా వచ్చారు. వాళ్లతో కలిసి వీరయ్య ఊరి బయటకు వెళ్లేటంతవఱకు రామయ్యచూస్తూ వాకిట్లో నిలబడ్డాడు. రామయ్య వెంటవెళ్లాల్సిన అవసరం లేకపోయింది.

నాగన్నమాటలుమాత్రం మఱుపుకు రాలేదు. "నాఒంటిమీద మంటలు వాడికి ఎక్కడో అక్కడ కనిపిస్తాయి" అని నాగన్న అన్నమాటలు జ్ఞాపకానికి వచ్చి గుండెలు తటతట కొట్టుకోటం మొదలుపెట్టాయి. 'వాడు ఇప్పుడు యేంచేసినా చేయగలవాడే' అనుకున్నాడు రామయ్య; ఈచీకట్లో ఏంకొంపమునుగుతుందో అనుకున్నాడు. అన్ని గలగల ఎండి ఉన్నాయి. 'జుయ్' మని గాలి వీస్తున్నది. "తామసాముపగ పట్టాడు. ఏవైపునుండి యేం ముట్టిస్తాడో' అని పిరికాపడ్డాడు రామయ్య. 'కాచిఉండి సమయంలో పట్టుకుంటెతప్ప లేకపోతె చిక్కడు' అని లోలోపల ఏమేమో తలపోస్తూ 'అయినా ఒక పర్యాయం చుట్టూతిరిగివద్దా'మని మూలతిరిగి పైదాక చూచాడు. పైమూలను ఎవరో అట్లానల్లినట్లు కనిపించింది. చప్పున నిలబడి తదేకధ్యానంతో ఏమైన చప్పుడు వినబడుతుందేమో అని వింటూ చూస్తూ ఉన్నాడు. చీకట్లో మొదట కళ్లు కనిపించలె. మాడంగా మాడంగా పశువుల చావిడి మూరు కొన్నికొన్ని పెద్దవస్తువులు కనిపించాయి. గాలి చప్పుడుతప్ప అంతా నిశ్శబ్దంగాఉన్నది. మనిషిఎవరు కనిపించలేదు. అయినా చూచివద్దామని ముందుకు నడిచాడు. అడుగుల్లో అడుగువేసుకుంటూ పడి. ప్రక్కనె వెళ్లాడు. ఇంతలో సానడికి అవతలప్రక్కను దక్షిణంగా ఏదోనల్లురువలె మెరిసింది. రామయ్య గుండె ఝల్లుమన్నది. నిలబడిపోయినాడు. దృష్టినిగుడ్చి చూచాడు. చేతిలోగడ్డిముట్టెం తలగుడ్డ మనిషి కనిపించాడు. గుండె చిక్కబట్టి తడబడుతున్న కాళ్లు నిలవతొక్కుకొని చూస్తున్నాడు. ఇంతలో చూరుఅంటుకొని మంట పైకి పాకుతున్నది. ఆవెల్తుర్లో నాగన్నను సరిగా పోల్చుకున్నాడు.

'కొంపకు చిచ్చెట్టుండగానె చిక్కాడురా' అని పరుగెత్తి పట్టుకోపోయినాడు. ఇంతలో నాగన్న గంతేసి పరుగెత్తాడు. "దొంగ, దొంగ పట్టుకోండ"ని కేకలేస్తూ వెంట పడ్డాడు. చేతికి వెనకనుండి ఎగురుతున్న తలగుడ్డ చిక్కింది గాని ఒకగుంజుగుంజి చించుకపోయినాడు నాగన్న. కాని తరిమి వెంటపడ్డాడు. నాగన్న ఇంటిలో జొరపడపోగా రామయ్య పట్టుకోబోయినాడు. నాగన్న ప్రక్కనున్న బండివసికట్టె పుచ్చుకొని యీడ్చి ఒకదెబ్బ రామయ్యను కొట్టాడు. ఆదెబ్బకు రామయ్యతల దిమ్మెక్కి క్రింద పడ్డాడు.

౭

రామయ్యకు తెలివివచ్చి లేచేటప్పటికి వీధిఅంతా పట్టపగలువలె వెలిగిపోతున్నది. వెనక పశువుల పాక, చుట్టుగుడిసె భగభగ మండుతున్నాయి. మంటలు ఆకాశానికి ఎగిరి ఇంటిమీదవచ్చి పడుతున్నాయి. గాలి జుయ్ మని వీస్తున్నది "ఇదేమి మంటలురో బాబో, చూరు పీకి నలిపేస్తే పొయ్యేదిరో"అని నెత్తుబాదుకుంటూ శోకాలు పెట్టి యేడవడం మొదలు పెట్టాడు. గొంతుపూడిపోయింది. గుడ్లురెండు ఒప్పగించి చూస్తూఉన్నాడు. లేవబోతే కాళ్లు తడబడ్డాయి. ఎట్లాగో తిప్పలుపడి లేచాడు. ఇంటి దగ్గరకు వెళ్లాడు. చాలాజనం చేరారు. మంటలు ఎవర్ని దగ్గరకు చేరనివ్వడంలేదు. చేసేది ఏం కనిపించక 'రామ రామ' అంటు ఆర్తాలాపం చేస్తున్నారు. గాలిఎక్కువైపోయింది. చుట్టుపట్ల ఇండ్లలోని వారందరు పశువులను విడిపించి ఇండ్లలోని సామాను బయటవేసుకుంటున్నారు. ఇంతలో సుడిగాలి తిరిగింది. నాగన్న ఇల్లుకూడ అంటుకున్నది. యెదటవున్న ఇళ్లుకూడ ముట్టుకున్నాయి. ఎవరి శక్తికి మించిపోయింది. దేవుడిమీద భారంవేసి లబోలబోమని ఏడుస్తూ నిలబడ్డారు. రామయ్యఇంట్లో మనుష్యులు కట్టుగుడ్డలతో బయటపడ్డారు. పశువులు,కోళ్లు, ధాన్యం నాగళ్లు, చెంబు తప్పాల, పెట్టెబేడ అన్ని అగ్నిహోత్రుని కర్పణమైనాయి. ముసలాడ్ని ఎట్లాగో ప్రాణంతో బైటికిలాగారు. నాగన్న తనదాకా రాదనుకొన్నాడు. తీరావచ్చేటప్పటికి పశువులు కొంతసామానుతో తప్పించుకొని బయటపడ్డాడు.

రాత్రిఅంతా రావణాసురికాష్టంలాగ తగలడుతూనే ఉన్నది. "చూరు ఊడపీకి నలిపేస్తే పోయ్యేదో" అని మొత్తుకుంటూనె ఉన్నాడు రామయ్య. ఆదుర్దాకొద్ది ఏమేమో చేయబోతాడు. దూలం కాల్తుంటె లాగబోయి నిప్పుల్లో పడ్డాడు. ఆడవాళ్లు "వద్దో" అని నోరెట్టుకొని ఏడుస్తున్నారు. కొడుకులు పరుగెత్తుకొనివెళ్లి బయటికి లాగారు. జుట్టు,బట్టలు,వొళ్లు కొంతకాలాయి. కాని రామయ్యకు ఏమి తెలియలె. దుఃఖంలో స్పృహ తప్పిపోయింది.

౮

మఱునాడు ఉదయాన గ్రామపెద్ద లక్ష్మయ్య కొడుకొచ్చి "రామయ్యబాబాయి, మీనాన్నకళ్లు తేలేస్తున్నాడు; నిన్నొక్కసారి చూడాలని రమ్మన్నాడు" అని చెప్పాడు.

రామయ్య మతిపోయింది. తండ్రిమాటే జ్ఞాపకం లేదు.

"ఎవర్రా రమ్మనేది?"అని మరల అడిగాడు.

'మీఅయ్య నిన్ను రమ్మంటున్నాడు. ప్రాణం పొయ్యేట్టున్నది. నాతోరా మాపాకలో ఉన్నాడు" అని రెక్కపట్టుకొని తీసికెళ్లాడు.

ముసలయ్యను ఇంటిలోనుండి బయటకు తెచ్చేటప్పుడు కాలుతున్న వాసంముక్క మీదపడి ఒళ్లుకూడా కాలింది. ఆచుట్టుపక్కల ముసలయ్యను పడుకోపెట్ట డానికి చోటులేక పడమటివీధిలో ఉన్న గ్రామపెద్ద లక్ష్మయ్యయింటికి తీసికొనివెళ్లి దొడ్లోపాకలో పడుకోపెట్టారు. రామయ్య వెళ్లేటప్పటికి లక్ష్మయ్యభార్య ఒకరిద్దరు పిల్లలుమాత్రమె ముసలయ్య దగ్గర ఉన్నారు.

అప్పటికే ముసలయ్యను క్రింద పెట్టారు. కాని ప్రాణం పోలేదు. కొంచెం తెలివిఉన్నది. లక్ష్మయ్య భార్య నీకొడుకు వచ్చాడని చెప్పింది. అతను దగ్గరకు రమ్మని సంజ్ఞచేశాడు. రామయ్య దగ్గరకు వెళ్లాడు.

"నేనేంచెప్పాను రామయ్యా ఊరంతా తగలబెట్టింది ఎవరు?" అని హీనస్వరంతో నెమ్మదిగా పలికాడు ముసలయ్య.

"వాడె. ఇంకెవరున్నారు. నే చేస్తుండగా పట్టుకున్నా. గడ్డిమట్టకు నిప్పంటించి చూర్లో దోపాడు. ఆచూరు అప్పుడే ఊడపీకేస్తే పొయ్యేదె.

"ఒరే! రామన్న! ఇక నే బ్రతకను. ప్రాణంపోతున్నది. ఎప్పుడో అప్పుడు అందరు పోవాల్సిందె. ఈ పాపకృత్యానికి కారకు లెవరు?"

రామయ్య నోటివెంట మాటరాలె. ఊరికెచూస్తున్నాడు.

"నేను చావబోతున్నాను. దేవునిఎదుట ఇప్పుడైనా నిజంచెప్పు. నేనేంచెప్పాను నీకు" అని ముసలయ్య హీనస్వరంతో అన్నప్పటికి వాని తీక్ష్ణతకు రామయ్య ఆగలేకపోయినాడు. అప్పుడపుడె రామయ్యకు కొంచెము మతివచ్చింది. తాను ఉన్న ఘోరదుస్థితి గ్రహించాడు. ఆవురుమనిఏడుస్తూ తండ్రిమీదపడ్డాడు. 'తప్పంతా నాదే. దేవునికి నీకుకూడ ద్రోహంచేశాను. ఇక నాకు బ్రతుకు తెరువులే' దని తండ్రికాళ్లు పట్టుకున్నాడు.

కొడుకు యిప్పటికైన సత్యం గ్రహించాడు గదా యని మరణావస్థలో ఉన్నను "జయరామ, జయ రామ" అని భగవంతునికి ధన్యవాదములర్పించాడు ముసలయ్య. కొమారునివైపు చూచి 'ఒరె! రామన్నా! నాయనా!" అని పిలిచాడు.

'ఏమిటి నాన్నా' అని దుఃఖంతో పలికాడు రామయ్య.

"ఇపుడు నీవు చేయ్యాల్సిం దేమిటి?"

"నాకు యీజీవితం ఎట్లాగడపాలో తెలియకుండ ఉంది"

ముసలయ్య కొంచెము కన్నులుమూసి ప్రాణం తెచ్చుకొని కళ్లుతెరచి "నీకేం భయంలేదు. భగవంతుడ్ని నమ్మి నడుచుకుంటె అన్ని వాడె చక్కపెట్తాడు." మరల కొంచెమూగి "నేచెప్పేది విను. నిప్పెవరుపెట్టారో చెప్పొద్దు. ఇతరుల తప్పులను మనం క్షమించితె మనతప్పులను భగవంతుడు క్షమిస్తాడు." అని హితోపదేశంచేస్తూ చేతులుమోడ్చి భగవన్నామస్మరణ చేస్తూ ప్రాణములు విడిచాడు.

౬

రామయ్య నాగన్నమీద ఎవరితోను ఏం చెప్ప లేదు. నిప్పు ఎలాపుట్టిందో ఎవరికి తెలియదు.

రామయ్య ద్వేషం సహితం అగ్ని హోత్రునికి ఆహుతి అయిపోయింది. తాను నిప్పుపెట్టడం చూచి కూడా రామయ్య ఊరుకోడంచూస్తే నాగన్నకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది. "ఏంవచ్చి పడుతుందో, ఇన్నికొంపలు తగులపడ్డాయి." అని గుండెలలోపల అతనికిపీచుపీచుమంటున్నది. నాటినుండి రామయ్యమొస్తరే మారిపోయింది. నాగన్నకూడ క్రోధం మానివేశాడు. ఇద్దరు మరల ఎప్పుడు పోట్లాడలేదు. మొగవాళ్లను చూచి ఆడవాళ్లు పిల్లలుకూడ పోట్లాటలు మానుకొన్నారు. పిల్లలు ఒకరి యిళ్లకు ఒకరువచ్చి ఆడుకోటం మొదలుపెట్టారు. ఇళ్లు కట్టుకొనేటంతవఱకు ఇద్దరు ఒక్కఇంట్లోనే కాపురమున్నారు. పరోక్షంగా ఇద్దరు మాట్లాడుతూనే ఉన్నారు. ఇంతలో శ్రీరామనవమి వచ్చింది. ఆనాడు రామయ్య నాగన్నను "ఒరే నాగన్నా"అనిపిలిచి పశ్చాత్తాపహృదయంతో 'మనను ఈశ్వరుడుపట్టాడు. ఏడేండ్లు యేడిపించాడు. అయిందేమో అయింది. ఇకనుండి మీ అయ్య, మాఅయ్య ఏలావున్నారో ఆలాఉండాలి మనం. ఇవ్వాళ మీరందరు మాయింటికి భోజనానికి రావాలి.' అని పిలిచాడు. నాగన్న శరీరం దుఃఖభారముచే కుంగిపోయింది. నోట మాటరాలేదు. ఆదృశ్యం చూచి రామయ్య కళ్లవెంబడి నీళ్లుకార్చాడు. దుఃఖభరమైన హృదయాల్లోనుండి పొంగిపొరలి కన్నుగవ కొలకులనుండి బాష్పవారి ఏకమై ప్రవహించింది.

ఇళ్లు కట్టుకుండేటప్పుడుకూడా యిద్దరు కలిసి పరస్పరం సహాయముచేసుకొంటూ కట్టుకొన్నారు.

భీష్మునివలె మరణశయ్యనుండి తండ్రిచేసిన ఉపదేశం రామయ్యజీవితంలో మూర్తీభవించింది. అప్పటి నుండి రామయ్య కాపురం భూతలస్వర్గమైంది.

'కొంపకు చిచ్చెట్టుండగానె చిక్కాడురా' అని పరుగెత్తి పట్టుకోపోయినాడు. ఇంతలో నాగన్న గంతేసి పరుగెత్తాడు. "దొంగ, దొంగ పట్టుకోండ"ని కేకలేస్తూ వెంట పడ్డాడు. చేతికి వెనకనుండి ఎగురుతున్న తలగుడ్డ చిక్కింది గాని ఒకగుంజుగుంజి చింపుకపోయినాడు నాగన్న. కాని తరిమి వెంటపడ్డాడు. నాగన్న ఇంటిలో జొరపడిపోగా రామయ్య పట్టుకోబోయినాడు. నాగన్న ప్రక్కనున్న బండివసికఱ్ఱ పుచ్చుకొని యీడ్చి ఒకదెబ్బ రామయ్యను కొట్టాడు. ఆదెబ్బకు రామయ్యతల దిమ్మెక్కి క్రింద పడ్డాడు.

౭

రామయ్యకు తెలివివచ్చి లేచేటప్పటికి వీధిఅంతా పట్టపగలువలె వెలిగిపోతున్నది. వెనక పశువుల పాక, చుట్టుగుడిసె భగభగ మండుతున్నాయి. మంటలు ఆకాశానికి ఎగిరి ఇంటిమీనవచ్చి పడుతున్నాయి. గాలి జయ్ మని వీస్తున్నది "ఇదేమి మంటలురో బాబో, చూరు పీకి నలిపేస్తే పొయ్యేదిరో"అని నెత్తుబాదుకుంటూ శోకాలు పెట్టి యేడవడం మొదలుపెట్టాడు. గొంతుపూడిపోయింది. గుడ్లురెండు ఒప్పగించి చూస్తూఉన్నాడు. లేవబోతే కాళ్లు తడబడ్డాయి. ఎట్లాగో తిప్పలుపడి లేచాడు. ఇంటి దగ్గరకు వెళ్లాడు. చాలాజనం చేరారు. మంటలు ఎవర్ని దగ్గరకు చేరనివ్వడంలేదు. చేసేది ఏం కనిపించక 'రామ రామ' అంటూ ఆర్తాలాపం చేస్తున్నారు. గాలిఎక్కువైపోయింది. చుట్టుపట్ల ఇండ్లలోని వారందరు పశువులను విడిపించి ఇండ్లలోని సామాను బయటవేసుకుంటున్నారు. ఇంతలో సుడిగాలి తిరిగింది. నాగన్న ఇల్లుకూడ అంటుకున్నది. యెదటవున్న ఇళ్లుకూడ ముట్టుకున్నాయి. ఎవరి శక్తికి మించిపోయింది. దేవుడిమీద భారంవేసి లబోలబోమని ఏడుస్తూ నిలబడ్డారు. రామయ్యఇంట్లో మనుష్యులు కట్టుగుడ్డలతో బయటపడ్డారు. పశువులు,కోళ్లు, ధాన్యం నాగళ్లు, చెంబు తప్పాల, పెట్టెబేడ అన్ని అగ్నిహోత్రునికర్పణమైనాయి. ముసలాణ్ని ఎట్లాగో ప్రాణంతో బైటికిలాగారు. నాగన్న తనదాకా రాదనుకొన్నాడు. తీరావచ్చేటప్పటికి పశువులు కొంతసామానుతో తప్పించుకొని బయటపడ్డాడు.

రాత్రిఅంతా రావణాసురిడి కాష్టంలాగ తగలడుతూనే ఉన్నది. "చూరు ఊడపీకి నలిపేస్తే పొయ్యేదో" అని మొత్తుకుంటూనే ఉన్నాడు రామయ్య. ఆదుర్దాకొద్ది ఏమేమో చేయబోతాడు. దూలం కాల్తుంటె లాగబోయి నిప్పుల్లో పడ్డాడు. ఆడవాళ్లు "వద్దో" అని నోరెట్టుకొని ఏడుస్తున్నారు. కొడుకులు పరుగెత్తుకొనివెళ్లి బయటికి లాగారు. జుట్టు, బట్టలు, వొళ్లు కొంతకాలాయి. కాని రామయ్యకు ఏమి తెలియలె. దుఃఖంలో స్పృహ తప్పిపోయింది.

౮

మఱునాడుదయాన గ్రామపెద్ద లక్ష్మయ్య కొడుకొచ్చి "రామయ్యబాబాయి, మీనాన్నకళ్లు తేలేస్తున్నాడు; నిన్నొక్కసారి చూడాలని రమ్మన్నాడు" అని చెప్పాడు.

రామయ్య మతిపోయింది. తండ్రిమాటే జ్ఞాపకం లేదు.

"ఎవర్రా రమ్మనేది?"అని మరల అడిగాడు.

'మీఅయ్య నిన్ను రమ్మంటున్నాడు. ప్రాణం పొయ్యేట్టున్నది. నాతోరా మాపాకలో ఉన్నాడు" అని రెక్కపట్టుకొని తీసికెళ్లాడు.

ముసలయ్యను ఇంటిలోనుండి బయటకు తెచ్చేటప్పుడు కాలుతున్న వాసంముక్క మీదపడి ఒళ్లుకూడా కాలింది. ఆచుట్టుపక్కల ముసలయ్యను పడుకోపెట్టడానికి చోటులేక పడమటివీధిలో ఉన్న గ్రామపెద్ద లక్ష్మయ్యయింటికి తీసికొనివెళ్లి దొడ్లోపాకలో పడుకోపెట్టారు. రామయ్య వెళ్లేటప్పటికి లక్ష్మయ్యభార్య ఒకరిద్దరు పిల్లలుమాత్రమె ముసలయ్య దగ్గర ఉన్నారు.

అప్పటికే ముసలయ్యను క్రింద పెట్టారు. కాని ప్రాణం పోలేదు. కొంచెం తెలివిఉన్నది. లక్ష్మయ్య భార్య నీకొడుకు వచ్చాడని చెప్పింది. అతను దగ్గరకు రమ్మని సంజ్ఞచేశాడు. రామయ్య దగ్గరకు వెళ్లాడు.

"నేనేంచెప్పాను రామయ్యా ఊరంతా తగలబెట్టింది ఎవరు?" అని హీనస్వరంతో నెమ్మదిగా పలికాడు ముసలయ్య.

"వాడే. ఇంకెవరున్నారు. నే చేస్తుండగా పట్టుకున్నా. గడ్డిమట్టకు నిప్పంటించి చూర్లో దోపాడు. ఆచూరు అప్పుడే ఊడపీకేస్తే పొయ్యేది.

"ఒరే! రామన్న! ఇక నే బ్రతకను. ప్రాణంపోతున్నది. ఎప్పుడో అప్పుడు అందరు పోవాల్సిందే. ఈ పాపకృత్యానికి కారకు లెవరు?"

రామయ్య నోటివెంట మాటరాలె. ఊరికెచూస్తున్నాడు.

"నేను చావబోతున్నాను. దేవునిఎదుట ఇప్పుడైనా నిజంచెప్పు. నేనేంచెప్పాను నీకు" అని ముసలయ్య హీనస్వరంతో అన్నప్పటికి వాని తీక్ష్ణతకు రామయ్య ఆగలేకపోయినాడు. అప్పుడప్పుడే రామయ్యకు కొంచెము మతివచ్చింది. తాను ఉన్న ఘోరదుస్థితి గ్రహించాడు. ఆవురుమనిఏడుస్తూ తండ్రిమీదపడ్డాడు. 'తప్పంతానాదే. దేవుడికి నీకుకూడ ద్రోహంచేశాను. ఇక నాకు బ్రతుకు తెరువులే' దని తండ్రికాళ్లు పట్టుకున్నాడు.

కొడుకు యిప్పటికైన సత్యం గ్రహించాడు గదా యని మరణావస్థలో ఉన్నను "జయరామ, జయ రామ" అని భగవంతునికి ధన్యవాదములర్పించాడు ముసలయ్య. కొమారునివైపు చూచి 'ఒరే! రామన్నా! నాయనా!" అని పిలిచాడు.

'ఏమిటి నాన్నా' అని దుఃఖంతో పలికాడు రామయ్య.

"ఇపుడు నీవు చేయ్యాల్సిం దేమిటి?"

"నాకు యీజీవితం ఎట్లాగడపాలో తెలియకుండ ఉంది"

ముసలయ్య కొంచెము కన్నులుమూసి ప్రాణం తెచ్చుకొని కళ్లుతెరచి "నీకేం భయంలేదు. భగవంతుడ్ని నమ్మి నడుచుకుంటె అన్ని వాడె చక్కపెడ్తాడు." మరల కొంచెమాగి "నేచెప్పేది విను. నిప్పెవరుపెట్టారో చెప్పొద్దు. ఇతరుల తప్పులను మనం క్షమించితె మనతప్పులను భగవంతుడు క్షమిస్తాడు." అని హితోపదేశంచేస్తూ చేతులుమోడ్చి భగవన్నామస్మరణ చేస్తూ ప్రాణములు విడిచాడు.

౬

రామయ్య నాగన్నమీద ఎవరితోను ఏం చెప్ప లేదు. నిప్పు ఎలాపుట్టిందో ఎవరికి తెలియదు.

రామయ్య ద్వేషం సహితం అగ్ని హోత్రునికి ఆహుతి అయిపోయింది. తాను నిప్పుపెట్టడం చూచి కూడా రామయ్య ఊరుకోడంచూస్తే నాగన్నకు అత్యాశ్చర్యంగా ఉంది. "ఏంవచ్చి పడుతుందో, ఇన్నికొంపలు తగులపడ్డాయి." అని గుండెలలోపల అతనికిపీచుపీచుమంటున్నది. నాటినుండి రామయ్యమోస్తరే మారిపోయింది. నాగన్నకూడ క్రోధం మానివేశాడు. ఇద్దరు మరల ఎప్పుడు పోట్లాడలేదు. మొగవాళ్లను చూచి ఆడవాళ్లు పిల్లలుకూడ పోట్లాటలు మానుకొన్నారు. పిల్లలు ఒకరి యిళ్లకు ఒకరువచ్చి ఆడుకోటం మొదలుపెట్టారు. ఇళ్లు కట్టకొనేటంతవఱకు ఇద్దరు ఒక్కఇంట్లోనే కాపుర మున్నారు. పరోక్షంగా ఇద్దరు మాట్లాడుతూనే ఉన్నారు. ఇంతలో శ్రీరామనవమి వచ్చింది. ఆనాడు రామయ్య నాగన్నను "ఒరే నాగన్నా" అనిపిలిచి పశ్చాత్తాపహృదయంతో 'మనను శనేశ్వరుడుపట్టాడు. ఏడేండ్లు యేడిపించాడు. అయిందేమో అయింది. ఇకనుండి మీ అయ్య, మాఅయ్య ఏలావున్నారో ఆలాఉండాలి మనం. ఇవ్వాళ మీరందరు మాయింటికి భోజనానికి రావాలి.' అని పిలిచాడు. నాగన్నశరీరం దుఃఖభారముచే కుంగిపోయింది. నోట మాటరాలేదు. ఆదృశ్యం చూచి రామయ్య కళ్లవెంబడి నీళ్లుకార్చాడు. దుఃఖభరమైన హృదయాల్లోనుండి పొంగిపొరలి కన్నుగవ కొలకులనుండి బాష్పవారి ఏకమై ప్రవహించింది.

ఇళ్లు కట్టుకుండేటప్పుడుకూడా యిద్దరు కలిసి పరస్పరం సహాయముచేసుకొంటూ కట్టుకొన్నారు.

భీష్మునివలె మరణశయ్యనుండి తండ్రిచేసిన ఉపదేశం రామయ్యజీవితంలో మూర్తీభవించింది. అప్పటినుండి రామయ్య కాపురం భూతలస్వర్గమైంది.